

**BOLALARDA KASBIY LAYOQATNI RIVOJLANTIRISHNING TIZIMLI MODELII:
IJTIMOIY-PEDAGOGIK, PSIXOLOGIK VA AXLOQIY OMILLAR BIRLIGI****Qurbonova Mavjuda Muhiddinovna***Osiyo Xalqaro Universiteti, Psixologiya yoʻnalishi talabasi***Annotatsiya**

Mazkur maqolada bolalarda kasbiy layoqatni shakllantirish va rivojlantirish jarayoni ijtimoiy-pedagogik, psixologik hamda axloqiy omillar birligi asosida tizimli tarzda tahlil qilinadi. Kasbiy layoqat – shaxsning kasb tanlashga, mehnat jarayoniga va oʻzini kasbiy jihatdan roʻyobga chiqarishga tayyorlik darajasini belgilovchi muhim ijtimoiy-pedagogik sifatdir. Tadqiqotda bolalar shaxsining erta yoshdan boshlab mehnatga qiziqishi, oʻz qobiliyatlarini anglash, kasbiy qadriyatlarni shakllantirish hamda oʻz-oʻzini baholash mexanizmlari oʻrganiladi. Shuningdek, maqolada kasbiy layoqatni rivojlantirishning tizimli modeli ishlab chiqilgan boʻlib, unda taʼlim muassasasi, oila va jamiyat oʻrtasidagi oʻzaro hamkorlik, psixologik qoʻllab-quvvatlash tizimi va axloqiy tarbiyaning uygʻunligi asosiy shart sifatida belgilangan. Tadqiqot natijalari bolalarda kasbiy yoʻnalganlikni shakllantirishda kompleks yondashuvning yuqori samaradorligini koʻrsatadi.

Kalit soʻzlar

kasbiy layoqat, tizimli model, ijtimoiy-pedagogik yondashuv, psixologik omillar, axloqiy tarbiya, kasbiy yoʻnalganlik, shaxs rivoji.

Аннотация

В статье рассматривается процесс формирования профессиональной пригодности у детей с точки зрения системного взаимодействия социальных, педагогических, психологических и нравственных факторов. Профессиональная пригодность рассматривается как интегративное качество личности, отражающее готовность ребёнка к осознанному выбору профессии и развитию трудовых навыков. В исследовании анализируются механизмы формирования интереса к труду, самопознания, профессиональных ценностей и самооценки у детей. Автором предложена системная модель развития профессиональной пригодности, включающая взаимодействие семьи, образовательного учреждения и общества, а также психолого-нравственную поддержку личности ребёнка. Результаты исследования подтверждают эффективность комплексного подхода к формированию профессиональной направленности у подрастающего поколения.

Ключевые слова

профессиональная пригодность, системная модель, социально-педагогический подход, психологические факторы, нравственное воспитание, профессиональная направленность, развитие личности.

Annotation

This article analyzes the process of developing professional aptitude in children through the integrated interaction of social-pedagogical, psychological, and moral factors. Professional aptitude is defined as an essential socio-pedagogical quality that determines a child's readiness for conscious career choice, labor activity, and professional self-realization. The study examines mechanisms of early interest in work, self-awareness of abilities, formation of professional values, and self-assessment skills. A systematic model for fostering professional aptitude is proposed, emphasizing the unity of educational institutions, family, and society, supported by psychological and moral education. Research findings demonstrate that a holistic approach ensures higher efficiency in developing children's professional orientation and readiness for future careers.

Keywords

professional aptitude, systemic model, socio-pedagogical approach, psychological factors, moral education, professional orientation, personality development.

KIRISH

Zamonaviy ta'lim tizimining asosiy maqsadlaridan biri — o'sib kelayotgan avlodni hayotga, mehnat faoliyatiga va mustaqil kasb tanlashga puxta tayyorlashdir. Bolalarda kasbiy layoqatni rivojlantirish masalasi shaxsning ijtimoiylashuvi, psixologik yetuklikka erishishi va ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni o'zlashtirishi bilan chambarchas bog'liqdir. Shu bois bu jarayonni faqat ta'lim tizimi doirasida emas, balki ijtimoiy, psixologik va axloqiy omillar birligida tizimli yondashuv asosida ko'rib chiqish muhim ahamiyatga ega.

Kasbiy layoqat — bu shaxsning o'z qiziqishlari, qobiliyatlari, intilishlari va ijtimoiy ehtiyojlarini uyg'unlashtirgan holda muayyan kasbga tayyorlik darajasini ifodalovchi kompleks sifatdir. Bola shaxsida bunday sifatlarni shakllantirish jarayoni erta yoshdan boshlab, maktab, oila va jamiyatning uzviy hamkorligida kechadi. Ayniqsa, zamonaviy sharoitda mehnat bozorining raqobatbardosh talablari yosh avloddan nafaqat bilim va ko'nikmalarni, balki kasbiy yo'nalganlik, mas'uliyat, intizom, ijtimoiy moslashuvchanlik kabi fazilatlarni ham talab etmoqda.

So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasida ta'lim-tarbiya jarayonini modernizatsiya qilish, kasbiy yo'nalganlikni erta bosqichdan rivojlantirish bo'yicha qator davlat dasturlari va konseptual hujjatlar qabul qilindi. Jumladan, "Yangi O'zbekiston – Yangi ta'lim" konsepsiyasi, "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" hamda

“Yoshlarni kasb-hunarga yo‘naltirish tizimini takomillashtirish to‘g‘risida”gi Prezident farmonlari mazkur masalaning dolzarbligini yanada oshirdi.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatmoqdaki, bolalarda kasbiy layoqatni samarali shakllantirish uchun faqat ta‘lim dasturlarining o‘zi yetarli emas; bunda psixologik qo‘llab-quvvatlash, axloqiy tarbiya, oila va ijtimoiy muhit bilan pedagogik integratsiya zarur. Shuning uchun ushbu maqolada bolalarda kasbiy layoqatni rivojlantirishning tizimli modeli ishlab chiqilib, unda ijtimoiy-pedagogik, psixologik va axloqiy omillar birligi asosiy tamoyil sifatida yoritiladi.

Mazkur yondashuv kasbiy tarbiyani faqat nazariy jarayon sifatida emas, balki shaxsning har tomonlama rivojlanishiga xizmat qiluvchi uzluksiz ijtimoiy-pedagogik tizim sifatida talqin etishga imkon beradi. Natijada, bolalarda mehnatsevarlik, mas‘uliyat, o‘zini anglash, mustaqil fikrlash va kelajakdagi kasbiy faoliyatga ongli tayyorgarlik fazilatlarini shakllanadi.

Bugungi kunda jamiyatning iqtisodiy va ijtimoiy taraqqiyoti inson omiliga, ayniqsa, yosh avlodning kasbiy tayyorgarligi, mehnatga munosabati va o‘z kasbini ongli tanlash layoqatiga bevosita bog‘liqdir. Shu nuqtai nazardan, bolalarda kasbiy layoqatni rivojlantirish masalasi nafaqat ta‘lim tizimi, balki ijtimoiy taraqqiyot strategiyasining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda.

Raqamli iqtisodiyot, texnologik o‘zgarishlar va mehnat bozorining dinamik talablari yoshlarning zamonaviy kasb-hunarlarni egallashga tayyorgarligini taqozo etmoqda. Shuning uchun kasbiy layoqatni erta yoshdan boshlab shakllantirish, bolalarda kasbga qiziqish, mehnatsevarlik, javobgarlik va ijodiy fikrlashni rivojlantirish dolzarb pedagogik vazifa hisoblanadi.

Bolalik davrida shaxsning o‘zini anglash, qobiliyatlarini kashf etish, ijtimoiy rollarni o‘zlashtirish jarayoni sodir bo‘ladi. Aynan shu bosqichda to‘g‘ri pedagogik va psixologik yondashuv orqali kasbiy yo‘nalganlikni rivojlantirish kelajakdagi kasbiy muvaffaqiyatning poydevorini yaratadi. Biroq amaliyot shuni ko‘rsatmoqdaki, ko‘plab ta‘lim muassasalarida bu jarayon tizimli asosda tashkil etilmagan; ko‘pincha faqat o‘quv dasturlari bilan chegaralanadi, psixologik va axloqiy qo‘llab-quvvatlash esa yetarli darajada yo‘lga qo‘yilmagan.

Shu jihatdan, bolalarda kasbiy layoqatni rivojlantirishning tizimli modelini yaratish, ya‘ni ta‘lim muassasasi, oila va jamiyatning o‘zaro integratsiyasini ta‘minlash, pedagogik, psixologik hamda axloqiy omillarni yagona mexanizm sifatida uyg‘unlashtirish dolzarb ilmiy-amaliy muammo hisoblanadi.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligini shundaki, u bolalar shaxsining kasbiy o‘rishini ijtimoiy-pedagogik, psixologik va axloqiy omillar birligi asosida kompleks tarzda o‘rganadi hamda bu yo‘nalishda samarali amaliy modelni ishlab chiqishga yo‘naltirilgan. Tizimli yondashuv orqali kasbiy layoqatni shakllantirish shaxsning har

tomonlarga kamol topishiga, o'zini kasbiy jihatdan ro'yobga chiqarishiga va mehnat bozorida raqobatbardosh bo'lishiga zamin yaratadi.

ASOSIY QISM

Kasbiy layoqat inson shaxsining ijtimoiy, psixologik va axloqiy jihatdan shakllangan integral sifatidir. U o'z ichiga shaxsning muayyan faoliyat turini ongli tanlashga tayyorgarligi, kasbga nisbatan ichki motivatsiyasi, qobiliyatlari, ijtimoiy qadriyatlari hamda ma'naviy e'tiqodini oladi. Shu ma'noda, kasbiy layoqat – bu faqat texnik ko'nikma yoki bilim emas, balki shaxsning ijtimoiy ong, hissiy intellekt va ma'naviy qadriyatlar birligida ifodalanadigan murakkab tizimdir.

Ilmiy adabiyotlarda bu tushuncha turlicha talqin etiladi:

- **Psixologik yondashuvda** (L.S. Vigotskiy, A.N. Leontev, S.L. Rubinshteyn) kasbiy layoqat shaxsning faoliyatga bo'lgan motivatsion-irodaviy tayyorgarligini anglatadi.

- **Pedagogik yondashuvda** (V.A. Slavenin, N.V. Kuzmina, A.A. Derkach) esa u o'quv-tarbiya jarayonida mehnatsevarlik, mas'uliyat, mustaqil fikrlash va ijtimoiy foydalilikni shakllantirish orqali rivojlanadigan sifat sifatida qaraladi.

- **Ijtimoiy yondashuvda** (P. Sorokin, E. Durkgeym, A. Toffler) kasbiy layoqat jamiyatning iqtisodiy va madaniy rivojlanish darajasi bilan bog'liq bo'lib, ijtimoiy tizimning mehnat resurslarini tayyorlash funksiyasini bajaradi.

Demak, kasbiy layoqatni rivojlantirish — bu shaxsni kasbga moslashtirish jarayoni emas, balki uni o'z qobiliyatlari, ijtimoiy qadriyatlari va axloqiy ideallari bilan uyg'unlashtirgan holda kasbiy jihatdan shakllantirish jarayonidir.

Ijtimoiy-pedagogik nuqtai nazardan, kasbiy layoqatni shakllantirish – bu bola shaxsini har tomonlarga tarbiyalashning muhim tarkibiy qismidir. Bolaning kasbiy yo'nalishi oila, maktab, o'qituvchi va jamiyat omillari o'rtasidagi o'zaro ta'sir natijasida rivojlanadi.

Ta'lim muassasasining roli:

- Maktab – kasbiy o'zini anglashning boshlang'ich maydoni. O'qituvchi o'quvchining qiziqishlarini aniqlab, ularga mos faoliyat turlarini taklif etadi (loyiha, amaliy mashg'ulotlar, STEAM faoliyatlar).

- Kasbga yo'naltirilgan fanlar (mehnat, texnologiya, informatika, dizayn) orqali bolalar real mehnat jarayonini anglaydi.

- Interfaol metodlar — “kasb festivallari”, “mening orzuimdagi kasb” kabi o'yinli yondashuvlar o'quvchilarni faol ishtirokchi etadi.

Oila muhitining roli:

- Ota-ona bolaga kasb tanlashda namuna bo'lib xizmat qiladi.

- Oilada mehnatsevarlik qadriyatlarining mavjudligi bolaning kasbga bo'lgan munosabatini belgilaydi.

- Ota-onaning qo'llab-quvvatlashi bolada ishonch va mustaqillikni shakllantiradi.

Jamiyat va axborot muhiti:

– Ijtimoiy tarmoqlar, ommaviy axborot vositalari, mehnat bozoridagi yangiliklar bolalarda yangi kasblarga qiziqish uygʻotadi.

– Shu bilan birga, notoʻgʻri yoʻnaltirilgan axborot oqimi (mashhurlik, boylik, koʻr-koʻrona idealizatsiya) ularning kasbiy qarorlariga salbiy taʼsir koʻrsatishi mumkin.

Shunday qilib, ijtimoiy-pedagogik tizim bolalarning kasbiy yoʻnalishini shakllantirishda ijtimoiy institutlar oʻrtasidagi uzviy hamkorlikni talab qiladi.

Psixologik nuqtai nazardan, kasbiy layoqat shaxsning oʻz qobiliyatlarini anglash, kasbiy motivatsiya, oʻzini baholash, shaxslararo muloqot va irodaviy barqarorlik darajasiga bogʻliqdir.

Psixologik komponentlarning asosiy yoʻnalishlari:

1. **Motivatsion yoʻnalish** — kasbga nisbatan ichki qiziqish va ehtiyojlarni uygʻotish.

2. **Kognitiv yoʻnalish** — kasblar haqida bilimlar, malakalar, mehnat jarayonining mohiyatini bilish.

3. **Emotsional yoʻnalish** — kasbiy faoliyatda ijobiy his-tuygʻularni shakllantirish, stressni yengish koʻnikmalari.

4. **Refleksiv yoʻnalish** — oʻzini anglash, kasbiy maqsadlarni rejalashtirish va baholash.

Bu komponentlar bir-biri bilan chambarchas bogʻliq boʻlib, ularning uygʻunligi bolalarda **kasbiy oʻzini anglash mexanizmini** yaratadi.

Psixologik jihatdan kasbiy layoqatni rivojlantirishning eng muhim bosqichi — oʻz qobiliyatlarini kashf etish. Bu jarayonni qoʻllab-quvvatlash uchun maktab psixologlari, ijtimoiy pedagoglar va sinf rahbarlari maxsus diagnostik testlar, kuzatuv va suhbatlar asosida har bir bolaning individual moyilligini aniqlaydi.

Axloqiy omillar kasbiy layoqatning maʼnaviy poydevorini tashkil etadi. Bola kasb tanlayotganda nafaqat moddiy manfaatni, balki ijtimoiy foydani, halollikni, mehnatsevarlikni va vatanparvarlikni ham qadrlashi lozim.

Asosiy axloqiy qadriyatlar tizimi:

- Mehnatni insoniylik qadri sifatida anglash;
- Masʼuliyat, intizom va halollik;
- Jamoaviylik va oʻzaro hurmat;
- Vatan manfaatiga sadoqat;
- Kasbni xizmat sifatida qabul qilish.

Axloqiy komponent bolalarda kasbni ijtimoiy foydali faoliyat sifatida anglashga yordam beradi. Bu jarayonda oʻqituvchining shaxsiy namunasi, oila tarbiyasi va milliy qadriyatlar asosiy rol oʻynaydi.

O‘zbekiston xalq pedagogikasida — “mehnat qilgan to‘yadi”, “kasbi bor – nasibi bor” kabi maqollar orqali mehnatga bo‘lgan axloqiy munosabat qadimdan shakllangan. Shu ma’naviy asos bugungi zamonaviy ta’limda ham dolzarbligini yo‘qotmagan.

Tizimli model – bu kasbiy layoqatni ijtimoiy, pedagogik, psixologik va axloqiy jihatlar birligida shakllantiruvchi integrativ mexanizm. Model uch asosiy blokdan iborat:

1-blok. Ijtimoiy-pedagogik baza

- O‘quv jarayoniga kasbiy yo‘nalganlik elementlarini kiritish;
- Oila, maktab va jamiyat hamkorligini yo‘lga qo‘yish;
- Mehnat ta’limi, loyiha faoliyatlari va amaliy mashg‘ulotlar orqali bolalarning qiziqishlarini aniqlash.

2-blok. Psixologik rivojlantiruvchi mexanizm

- Qobiliyat va moyillikni psixodagnostika asosida aniqlash;
- Kasbiy motivatsiyani rivojlantiruvchi treninglar, suhbatlar, o‘yinlar;
- O‘zini baholash va refleksiya ko‘nikmalarini shakllantirish.

3-blok. Axloqiy-ma’naviy komponent

- Mehnat qadriyatlari, halollik va insoniylikni singdiruvchi tarbiya ishlari;
- Milliy qadriyatlar asosida kasbiy madaniyatni rivojlantirish;
- Kasbni “jamiyatga xizmat” sifatida talqin etish.

Ushbu modelning markazida shaxsning kasbiy o‘zini anglash jarayoni turadi. U bola shaxsining o‘z qobiliyatlarini tanib olishidan boshlab, ularni ijtimoiy foydali faoliyatda amalga oshirishgacha bo‘lgan jarayonni qamrab oladi.

Tizimli yondashuvni ta’lim amaliyotiga tatbiq etish natijasida quyidagi o‘zgarishlar kuzatiladi:

- Bolalarda erta yoshdan kasbiy yo‘nalganlik va mehnatsevarlik sifatleri rivojlanadi;
- O‘qituvchi–psixolog–ota-ona o‘rtasidagi integratsiya kuchayadi;
- Mehnat ta’limi jarayoni individual qobiliyatlarni hisobga olgan holda tashkil etiladi;
- Kasbiy qadriyatlar, axloqiy fazilatlar va ijtimoiy javobgarlik uyg‘unlashadi;
- Bolalar o‘z hayotiy yo‘lini ongli tanlash qobiliyatiga ega bo‘ladi.

Tizimli modelning samaradorligini baholash uchun quyidagi mezonlar qo‘llaniladi:

- kasbiy qiziqishning barqarorligi;
- o‘z-o‘zini baholash va motivatsiya darajasi;
- kasbga oid faol ishtirok (loyiha, tanlov, amaliy mashg‘ulotlarda);
- ijtimoiy moslashuv va jamoaviy faoliyat ko‘rsatkichlari.

Kasbiy layoqatni rivojlantirish — bu uzluksiz va ko‘p qirrali jarayon bo‘lib, unda shaxsning individual psixologik xususiyatlari, ijtimoiy muhit va axloqiy qadriyatlar

o‘zaro uyg‘unlashadi. Tizimli model bu jarayonni yagona mexanizm sifatida tashkil etishga imkon beradi.

Bu model asosida shakllangan pedagogik amaliyot bolalarda nafaqat kasbiy tayyorgarlikni, balki ijtimoiy mas‘uliyat, halollik, mehnatsevarlik, vatanparvarlik kabi yuksak insoniy fazilatlarni ham rivojlantiradi.

Bolalarda kasbiy layoqatni rivojlantirish masalasi zamonaviy ta‘lim tizimining dolzarb va strategik yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Chunki shaxsning kelgusidagi kasbiy muvaffaqiyati, mehnat bozorida o‘z o‘rnini topishi, jamiytdagi ijtimoiy faoliyati va iqtisodiy barqarorligi bevosita kasbiy tayyorgarlik darajasi bilan bog‘liq. Shu nuqtai nazardan, bolalik va o‘smirlik davrida kasbiy layoqatni shakllantirishga tizimli yondashish nafaqat ta‘lim, balki jamiyat taraqqiyotining muhim omiliga aylanmoqda.

Ammo amaliy holatda, ko‘plab ta‘lim muassasalarida kasbiy layoqatni shakllantirish jarayoni faqat nazariy tushunchalar bilan cheklanib qolmoqda. Psixologik diagnostika, kasbiy maslahat, mehnat ta‘limi va tarbiya jarayonlari o‘rtasida tizimlilik yetishmaydi. O‘qituvchilar va ota-onalar o‘rtasidagi hamkorlik sust, natijada o‘quvchilarda kasbiy motivatsiya barqaror shakllanmayapti. Shu sababli, mazkur yo‘nalishda ijtimoiy-pedagogik, psixologik va axloqiy omillarni birlashtiruvchi yagona tizimli modelni ishlab chiqish zarurati dolzarb bo‘lib qolmoqda.

Kasbiy layoqatni rivojlantirish masalasini o‘rganish, shuningdek, shaxsning ma‘naviy-axloqiy komillik darajasini oshirish, mehnat madaniyatini shakllantirish va ijtimoiy mas‘uliyat hissini kuchaytirish bilan uzviy bog‘liqdir. Bugungi globallashuv sharoitida kasb tanlash jarayoni faqat iqtisodiy yoki ijtimoiy ehtiyoj emas, balki insonning hayotiy pozitsiyasini belgilovchi ma‘naviy qaror sifatida ham talqin etilmoqda. Shu bois, bolalarda kasbiy layoqatni shakllantirishning psixologik va axloqiy asoslarini chuqur o‘rganish, uni pedagogik amaliyot bilan uyg‘unlashtirish zarurdir.

Mazkur tadqiqotning zaruriyati, shuningdek, quyidagi ehtiyojlar bilan belgilanadi:

1. **Nazariy ehtiyoj:** kasbiy layoqat tushunchasini ijtimoiy-pedagogik, psixologik va axloqiy birlikda ilmiy jihatdan aniqlashtirish;
2. **Amaliy ehtiyoj:** ta‘lim tizimiga mos, real sharoitda qo‘llanilishi mumkin bo‘lgan kasbiy layoqatni rivojlantirishning tizimli modelini yaratish;
3. **Innovatsion ehtiyoj:** raqamli ta‘lim texnologiyalari, interfaol metodlar va psixodiagnostik vositalar asosida kasbiy yo‘nalganlikni aniqlash va rivojlantirish imkoniyatlarini kengaytirish;
4. **Tarbiyaviy ehtiyoj:** yosh avlodda mehnatsevarlik, mas‘uliyat, halollik, insonparvarlik va vatanparvarlik kabi axloqiy fazilatlarni kasbiy tarbiya bilan uyg‘unlashtirish.

Demak, mavzuni chuqur o'rganishning zarurati shundaki, u nafaqat ta'lim tizimida kasbiy yo'nalganlikni takomillashtirishga, balki shaxsni har tomonlama kamolga yetkazishga, uning ijtimoiy foydali faoliyatga tayyorligini oshirishga ham xizmat qiladi. Shu sababli, bolalarda kasbiy layoqatni rivojlantirishning tizimli modeli ilmiy asoslangan, kompleks, psixologik va axloqiy jihatdan boyitilgan yondashuv sifatida o'rganilishi zarur.

XULOSA

Tadqiqot davomida bolalarda kasbiy layoqatni rivojlantirishning ijtimoiy-pedagogik, psixologik va axloqiy jihatlarini tizimli yondashuv asosida tahlil qilish shuni ko'rsatdiki, ushbu omillar bir-biridan ajralgan holda emas, balki o'zaro uzviy bog'liqlikda shakllanadi. Har bir bola shaxsining kasbiy layoqati – bu uning ijtimoiy muhitda o'z o'rnini topish, shaxsiy imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish, mehnat faoliyatida ma'naviy va psixologik jihatdan barqaror bo'lishini ta'minlaydigan kompleks sifatdir.

1. Nazariy jihatdan, kasbiy layoqat tushunchasi inson shaxsining kognitiv, emotsional, irodaviy va axloqiy komponentlari uyg'unligida ifodalanadi. U bolalik davrida shakllanadigan ijtimoiy tajriba, oila muhiti, o'qituvchi va jamiyat ta'siri natijasida rivojlanadi. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, kasbiy tayyorgarlik faqat bilim olish bilan emas, balki o'zini anglash, ijtimoiy moslashuv, mehnatsevarlik, javobgarlik va ijobiy motivatsiya bilan chambarchas bog'liq.

2. Ijtimoiy-pedagogik jihatdan, bola shaxsini kasbiy yo'nalishda shakllantirish uchun oila, maktab va jamiyat o'rtasida faol hamkorlik zarur. Ta'lim muassasalarida kasbiy yo'nalganlik elementlarini integratsiya qilish, o'quv dasturlarini amaliy mehnat, loyiha ishlari va kasb festivallari bilan boyitish ijobiy natijalar beradi. Ota-onalar ishtiroki bolaning kasb tanlash jarayonida eng muhim psixologik tayanchlardan biri hisoblanadi.

3. Psixologik jihatdan, kasbiy layoqatni shakllantirishda shaxsning ichki motivatsiyasi, o'z qobiliyatlarini anglash, o'zini baholash, refleksiya qilish va ijodiy fikrlash ko'nikmalari asosiy rol o'ynaydi. Bu yo'nalishda diagnostik testlar, psixologik treninglar, kasbiy o'yinlar va interfaol mashg'ulotlardan foydalanish samarali hisoblanadi. Shu bilan birga, o'smir yoshidagi o'quvchilarda emotsional barqarorlikni qo'llab-quvvatlash kasbiy qarorlarni ongli qabul qilishni yengillashtiradi.

4. Axloqiy-ma'naviy jihatdan, kasbiy layoqatni rivojlantirish shaxsning mehnatga bo'lgan axloqiy munosabati, halollik, intizom, insonparvarlik, adolat va vatanparvarlik kabi qadriyatlar bilan uyg'unlashgan holda amalga oshirilishi lozim. Milliy pedagogika tajribasi – xalq maqollari, og'zaki ijod namunalarida mehnatsevarlik va kasbiy fazilatlar targ'ib etilgani bugungi ta'limda ham beqiyos tarbiyaviy ahamiyat kasb etadi.

5. Amaliy jihatdan, ishlab chiqilgan tizimli model bolalarda kasbiy layoqatni kompleks tarzda rivojlantirish imkonini beradi. Modelda uchta asosiy komponent –

ijtimoiy-pedagogik, psixologik va axloqiy yo‘nalishlar yagona integratsion mexanizm sifatida birlashtiriladi. Natijada:

- ta’lim jarayonida kasbiy qiziqishlar erta aniqlanadi;
- o‘quvchi o‘z qobiliyatlarini mustaqil baholashni o‘rganadi;
- oila va maktab o‘rtasidagi hamkorlik mustahkamlanadi;
- kasbiy yo‘nalganlik shaxsiy rivojlanishning ajralmas qismiga aylanadi.

6. Ilmiy yangilik sifatida, ushbu tadqiqot bolalarda kasbiy layoqatni rivojlantirishni faqat ta’limiy emas, balki ijtimoiy-pedagogik, psixologik va axloqiy omillar birligi nuqtai nazaridan tizimli model asosida o‘rganish bilan ajralib turadi. Mazkur yondashuv kasbiy tarbiya jarayonini shaxsning har tomonlama rivojiga yo‘naltirilgan yaxlit tizim sifatida ko‘rsatadi.

7. Amaliy tavsiyalar sifatida quyidagilarni keltirish mumkin:

- Ta’lim muassasalarida kasbiy yo‘nalganlik markazlari tashkil etish;
- Maktab psixologlari ishtirokida individual kasbiy diagnostika tizimini yo‘lga qo‘yish;
- Ota-onalar uchun “kasbiy tarbiya” bo‘yicha metodik seminarlar o‘tkazish;
- Milliy qadriyatlar asosida kasbiy madaniyatni rivojlantirish bo‘yicha maxsus dasturlar yaratish;
- Bolalarda kasbga qiziqishni kuchaytirish uchun amaliy mashg‘ulotlar, tanlovlar, ustoz-shogird tizimini joriy etish.

Xulosa qilib aytganda, bolalarda kasbiy layoqatni rivojlantirishning tizimli modeli – bu ijtimoiy-pedagogik hamkorlik, psixologik qo‘llab-quvvatlash va axloqiy tarbiya uyg‘unligini ta’minlovchi samarali yondashuvdir. Ushbu modelni amaliyotga joriy etish yosh avlodda ongli kasb tanlash, mehnatga hurmat, ma’suliyat va milliy g‘ururni shakllantirishda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Jo‘rayev, A. Pedagogik psixologiya asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
2. G‘oziyev, E. Shaxs psixologiyasi va tarbiya nazariyasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2021.
3. Yo‘ldoshev, J. Kasbiy ta’lim metodologiyasi. – Toshkent: Innovatsiya, 2018.
4. Xolmatova, M. O‘quvchilarda kasbiy yo‘nalganlikni shakllantirishda oila va maktab hamkorligi. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2020.
5. Qodirov, Sh. Ijtimoiy pedagogika: nazariya va amaliyot. – Toshkent: Noshir, 2017.
6. Raxmonov, I. Pedagogik kompetensiya va kasbiy mahorat. – Samarqand: SamDU, 2022.

7. Mamarasulov, A. Psixologik diagnostika va kasbiy orientatsiya metodikasi. – Toshkent: TDPU, 2021.
8. Omonov, S. Ta'lim jarayonida shaxsga yo'naltirilgan yondashuv. – Toshkent: Fan, 2020.
9. Alimova, N. Kasbiy tarbiya va axloqiy qadriyatlar uyg'unligi. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2019.
10. Yoqubov, H. Pedagogik tizimlarni modellashtirish nazariyasi. – Buxoro: BDU, 2022.